

RAMZ VA SIMVOLIZM O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR

Norova Mexri Baxtiyorovna,

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti

m.b.norova@buxdu.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada ramzning kelib chiqishi, uning simvolizm bilan bog'liqlik taraflari, she'riyatdagi o'rni, taraqqiyot bosqichlari haqida ma'lumotlar berilgan. Qolaversa uning falsafa bilan bog'liq jihatlarini ham ko'rib chiqishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: ramz, falsafa, simvolizm, she'riyat, lingvistik-estetik yondashuv, psixolingvistik yondashuv, timsol.

Sivilizatsiya tarixida ramzning rivojlanishi bir necha bosqichlarni bosib o'tdi. Ramziy bilishning birinchi bosqichi ongning mifologik darajasi marosimlar bilan bog'liq. Qolaversa, insonning o'zini tevarak-atrofdagi voqelik hodisalari, jarayonlari va hodisalarining ramziy aks ettirishi yozuv taraqqiyotining boshlanishiga to'g'ri keladi. Jamiyat taraqqiyoti, madaniyat va sivilizatsiyaning paydo bo'lishi bilan ramzni falsafa tubida madaniy hodisa sifatida nazariy talqin qilish vaqti keldi. Simvolizm hodisa sifatida turli madaniyatlarda asoschilar va tarafdorlarga ega. Umuman olganda, ramz va ramziylik haqidagi g'oyalar qanchalik farqli bo'lmasin, "ramz" tushunchasining ta'rifi haqida umumiy asos mavjud. Hozirgi vaqtda ramz turli xil bilim sohalarida, ham tabiiy, ham gumanitar sikllarda yangilanadigan umumiy madaniy hodisa sifatida qaraladi. Tilshunoslikning fanlararo tadqiqotlarga qaratilgan zamonaviy tendensiyalari bilan bog'liq holda, fanda 19-asr oxiri - 20-asr boshlarida simvolistik she'riyat tilining lingvistik tarkibiy qismi nima ekanligini, yaqin atrofdagi bilim sohalarida mavjud g'oyalarni hisobga olgan holda aniqlashlar olib borilgan. Tilshunoslik nuqtai nazaridan asosiy kategorik va uslubiy tamoyillarni konkretlashtirish falsafa, adabiyotshunoslik, madaniyatshunoslik sohasidagi asosiy o'rnatilgan tushunchalarni (ramz, belgi, tushuncha)

jalb qilish bilan amalga oshirildi. Simvolizm she'riyatida "ramz" tushunchasini lingvistik tahlil qilish tilshunoslikning zamonaviy tendensiyalarini hisobga olgan holda qo'shimcha "tushuncha" tushunchasini kiritishni taqozo etdi. Sinergetik yondashuv ramziy she'riyat tilida makro va mikrokosmik dunyoqarashning sinkretizmini ochib berdi. Lingvomadaniy yondashuv uch madaniyat timsoli she'riyatida umumiy va milliy o'ziga xos asoslarning o'rnatilishiga xizmat qildi. Lingvistik-estetik yondashuv ramziy she'riyatning idioslistik tarkibiy qismini ajratib olishga imkon berdi. Strukturaviy-lingvistik yondashuv ramziy she'riyatning "grammatikasi" elementlarini tasvirlashga yordam berdi. Kognitiv-semantik yondashuv ramziy she'riyatning kontseptual sohasini kengaytirishga va ramz va tushuncha o'rtasidagi bog'liqlik mohiyatini aniqlashga yordam berdi. Psixolingvistik yondashuv ongli yoki ongsiz asoslarning o'zaro ta'sirini simvolistik she'riyat matnlarida aks ettirishga yordam berdi. "Ramz" tushunchasini o'rganish mantiqiy jihatdan adabiy tadqiqotlar uchun asos bo'lgan falsafiy talqinlardan boshlandi, keyin esa keyingi bosqichda adabiy tadqiqotlar lingvistik tahlil uchun asos bo'ldi. Makrokosmos va mikrokosmos birlashgan (sinkretizm) konteynerlar bo'lib, ularda bir xil (izomorf) jarayonlar sodir bo'ladi. Makro va mikrokosmik mavjudotlar o'rtasida o'zaro ta'sirlashganda, tartibsizlik va tartibning birligi sifatida tushuniladigan o'z-o'zini tashkil qilish jarayoni sodir bo'ladi. Bu fakt sinergik hodisa sifatida qaralishi mumkin bo'lgan timsoliy she'riyat tilida o'z ifodasini topgan. Tildagi tartibsizlik makro va mikro obyektlarni tavsiflash uchun tillarni kesib o'tganda yuzaga keladi; klassik ritorikada "metafora" tushunchasini kiritish orqali yengib chiqiladi. Ramziy she'riyat tilida o'ziga xos tartib o'rnatilgan bo'lib, bu til ham makro, ham mikrokosmik mavjudotlar uchun bir xil bo'lishi bilan ta'minlanadi. Ushbu talqin uchun asos dunyoni yaxlit, ajratilmaydigan idrok etish g'oyasi kuchli bo'lgan ramziylik estetikasidir. Ontologik shaxslarning birligini tan olish yagona tildan foydalanishga olib keladi. Simvolistlar uchun dunyo qanday bo'lsa, uni tasvirlash tili ham shunday bo'lgan. Ramziy she'riyat tilida o'z-o'zini tashkil etish jarayoni ikki yo'nalishda – mazmunan va ifoda jihatida aktuallashadi. Tarkib rejasi dunyo tartibining (obyektiv omil), dunyoni idrok etishning (subyektiv omil)

uzluksizligini aks ettiruvchi tartibsizlikning gipostazini amalga oshiradi, bu esa tashkilotni, ta'rifni va tashqi ifodani talab qiladi. Demak, ifoda tekisligi uzluksiz va diskret obyektlarni bog'laydigan lingvistik voqelikning tashqi va ichki shakli bilan ta'minlangan tartib gipostazini aktuallashtiradi. Lingvistik tahlil adabiy tanqidda "tush", "uyqu" tushunchalari bilan chegaralangan simvolistik she'riyat tilining kontseptual apparatining kengayishiga yordam berdi. Bu tushunchalarga urg'u berilishi adabiy tanqidda mavjud bo'lgan ramziy she'riyat tilining tasavvufiy, ezoterik tabiati haqida xulosa chiqarishga olib keldi. Masalan, Verlen lirikasining lingvistik tahlili uning estetikasini tushunish uchun muhim jihatga ishora qiladi. Verlenning she'riy tilidagi asosiy g'oya "beshik" tushunchasi yordamida amalga oshiriladigan tinchlik ramzidir. U kontseptsiyaning strukturaviy ifodasini tushuncha, tasvir, qiymatini tavsiflaydi. Tushunchadan ramzgacha – "beshik" tushunchasi muvozanat va adolat g'oyasini yetkazuvchi "tarozi" ramzini o'zida mujassamlashtiradi. Bu yerda tushuncha va ramzning qiymat komponenti amalga oshiriladi. Tushunchaning ramz bilan munosabatidagi strukturasi yangilaganda, ularning talqinlari boshqa ierarxiyaga ega bo'lishi mumkinligi ma'lum bo'ladi. Shunday qilib, masalan, Balmontning "tinchlik" tushunchasini uning tarkibiy qismlari bilan talqin qilish mantiqiy ravishda ramziy ma'no bilan bog'liq. Tushunchaning qiymat komponenti va belgining ma'nosi o'zaro belgilanadi. Verlen kontseptsiyasining tuzilishida vaziyat biroz boshqacha: ramzning ma'nosi tushuncha tuzilishiga birlashtirilgan. Shunday qilib, bir tomondan, tushuncha va belgi turli tushunchalar sifatida talqin qilinishi mumkinligini ko'ramiz, boshqa tomondan, ular bir-biriga bog'langan. Ularning bog'lanishi ikki xil: qo'shnilik va integratsiya shaklida ifodalanadi. Shunday qilib, kontseptsiyani shakllantirish jarayonini ramz shakllanishining bir qismi deb hisoblash mumkin. Ramz shakllanishi ramziy she'riyat tilining tarkibiy va semantik xususiyatlari, she'rning "grammatikasi" dan foydalanish, bo'shliqni kengaytiruvchi, yarim ohanglar effektini yaratuvchi prefikslarning mavjudligi, tasvirni qalinlashtiruvchi defis shakllanishi tufayli amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR:

1. Минцк З.Г. Поэтика русского символизма. «Искусство СПб»-Санкт-Петербург 2004, стр.55
2. Снежко Н.И. Символы-концепты в пространстве поэтического текста: Системообразующий аспект. Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук.- Краснодар 2006,стр 37.
3. Blok, Alexander. The twelve. (Translated by Jon Stallworthy and Peter France) RuVerses. Retrieved 24 August 2023.
4. Sodikova D. T. Glimpses to feminine literature during the dynasty of Bukhara emirate: all about a poetess muslikhabegim miskin and her literary heritage //актуальные проблемы тюркологии: Россия и тюрко-мусульманский мир. – 2021. – Стр. 174-176.
5. Yoriyevna U. N. The originality and genesis of animal symbolism in poetry //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2023. – Т. 18. – P. 20-23.
6. <https://custom-writing.org/>
7. <https://poemcollections.com.ng/>
8. [Tochukwu Ezebube](#). Symbolism in poetry
- 9.. <https://www.supersummary.com>